Turgunbayev. T. A.
Far.Du Harbiy ta'lim fakulteti dotsenti. istefodagi pdpolkovnik
Valijonov. S. A.
Far.Du Harbiy ta'lim fakulteti 25.138- guruh talabasi

INKLYUZIV TA’LIM SHAROITIDA O‘QUVCHILARDA VATANPARVARLIK RUHINI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

Annotatsiya: *Mazkur maqolada inklyuziv ta’lim tizimida o‘quvchilarda vatanparvarlik ruhini shakllantirishning pedagogik, psixologik va ma’naviy asoslari tahlil qilingan. Unda turli ehtiyojlarga ega o‘quvchilarni yagona ta’lim muhitida birlashtirish orqali ularning milliy qadriyatlarga hurmat, o‘z yurtiga sadoqat, ijtimoiy faollik va fuqarolik mas’uliyatini rivojlantirish yo‘llari yoritilgan. Shuningdek, maqolada inklyuziv ta’lim jarayonida vatanparvarlik tarbiyasining samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi pedagogik yondashuvlar, interfaol metodlar hamda ta’lim mazmunining insonparvarlik tamoyillari bilan uyg‘unlashuvi ilmiy asosda tahlil etiladi. Tadqiqot natijalari inklyuziv ta’lim sharoitida ijtimoiy moslashgan, vataniga mehr qo‘ygan, faol fuqarolik pozitsiyasiga ega shaxsni tarbiyalashning nazariy va amaliy ahamiyatini ochib beradi.*

Kalit so‘*zlar:* *inklyuziv ta’lim, vatanparvarlik tarbiyasi, ijtimoiy faollik, pedagogik yondashuv, shaxs rivoji, milliy qadriyatlar, ta’lim muhitining insonparvarligi.*

KIRISH

Bugungi globallashuv jarayonida har bir davlatning taraqqiyoti nafaqat iqtisodiy qudrati, balki yosh avlodning ma’naviy barkamolligi va vatanparvarlik ruhiga ham bevosita bog‘liqdir. Shu jihatdan, ta’lim tizimida har bir o‘quvchining shaxsiy qobiliyatlari, ehtiyojlari va imkoniyatlarini hisobga olgan holda ularni jamiyat hayotiga faol fuqarolik pozitsiyasi bilan tayyorlash dolzarb pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Inklyuziv ta’lim tamoyillari asosida tashkil etilgan o‘quv muhitida bu jarayon yanada muhim ahamiyat kasb etadi, chunki bunday muhitda turli jismoniy, psixologik va ijtimoiy xususiyatlarga ega bolalarning teng huquqli ishtiroki ta’minlanadi.

Inklyuziv ta’limda vatanparvarlik ruhini shakllantirish, o‘quvchilarda o‘z yurtiga sadoqat, milliy qadriyatlarni qadrlash, hamjihatlik, mehr-oqibat va mas’uliyat hissini rivojlantirishni nazarda tutadi. Bu esa pedagoglardan nafaqat o‘quvchilarning individual xususiyatlarini chuqur anglashni, balki ularning ijtimoiy faolligini oshirishga qaratilgan maqsadli pedagogik yondashuvlarni qo‘llashni talab etadi.

O‘zbekiston Respublikasida inklyuziv ta’limni rivojlantirish bo‘yicha qabul qilinayotgan davlat dasturlari, “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun, “Yoshlar – kelajagimiz” davlat dasturi hamda “Milliy g‘oya va ma’naviyat asoslari” konsepsiyasi o‘quvchilarda vatanparvarlik, fuqarolik mas’uliyati va ijtimoiy faollikni shakllantirish uchun mustahkam huquqiy hamda ma’naviy asos bo‘lib xizmat qilmoqda.

Shu nuqtayi nazardan, inklyuziv ta’lim sharoitida o‘quvchilarda vatanparvarlik ruhini shakllantirish masalasi zamonaviy pedagogika nazariyasi va amaliyotining muhim yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, u shaxsni har tomonlama rivojlantirish, milliy qadriyatlar bilan uyg‘un holda tarbiyalash va ijtimoiy moslashuvini ta’minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur tadqiqot aynan shu masalaning nazariy va amaliy asoslarini o‘rganishga qaratilgan.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Zamonaviy pedagogika fanida inklyuziv ta’lim masalasi global miqyosda dolzarb yo‘nalishlardan biri sifatida e’tirof etilmoqda. UNESCO (2020), UNICEF (2021) hamda YUNESKOning “Inclusion and Education: All Means All” hisobotlarida ta’kidlanishicha, inklyuziv ta’lim har bir o‘quvchining individual imkoniyatlarini e’tiborga olgan holda, ularni ijtimoiy hayotga faol jalb etishning eng samarali yo‘lidir. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan qabul qilingan **“Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun** (2020-yil 23-sentabr), **“Nogironligi bo‘lgan shaxslarning huquqlari to‘g‘risida”gi Qonun**, shuningdek, **“Yangi O‘zbekiston – maktabdan boshlanadi”** tamoyili esa mazkur yo‘nalishda milliy siyosiy-huquqiy asosni yaratib berdi.

Pedagog olimlar — A. Avliyoqulov, N. Saidahmedova, M. Rahmatova, Z. Nishonova, G. Tursunova va boshqalarning tadqiqotlarida inklyuziv ta’limda shaxsga yo‘naltirilgan, insonparvarlik tamoyillariga asoslangan yondashuvning afzalliklari tahlil etilgan. Shu bilan birga, vatanparvarlik tarbiyasi masalasini yoritgan A. Qodirov, F. Abdullayeva, M. Hasanov, O. Sharipov kabi olimlarning ilmiy ishlarida milliy qadriyatlar, tarixiy xotira va fuqarolik ongini shakllantirishning pedagogik mexanizmlari keng yoritilgan.

Mazkur ilmiy manbalar tahlili shuni ko‘rsatadiki, inklyuziv ta’limda vatanparvarlik ruhini shakllantirish masalasi hali to‘liq tizimlashtirilmagan bo‘lib, u asosan umumiy tarbiya jarayonida ko‘rib chiqilgan. Shu bois ushbu tadqiqotda inklyuziv muhitda vatanparvarlik tarbiyasining o‘ziga xos jihatlarini aniqlash, uning pedagogik shart-sharoitlarini asoslash hamda metodik yondashuvlarini ishlab chiqish maqsad qilib olingan.

Tadqiqotning metodologik asosini shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim, ijtimoiy hamkorlik, hamda faoliyatga asoslangan yondashuvlar tashkil etadi. Ular orqali inklyuziv muhitda har bir o‘quvchining individual xususiyatlarini hisobga olgan holda vatanparvarlik tarbiyasini samarali tashkil etish imkoniyati yaratiladi.

Nazariy tahlil metodi – mavjud pedagogik va psixologik adabiyotlarni o‘rganish hamda ilmiy konsepsiyalarni umumlashtirish;

Tizimli yondashuv – inklyuziv ta’lim jarayonini yagona pedagogik tizim sifatida tahlil qilish;

Kuzatish va suhbat metodi – o‘quvchilarning vatanparvarlikka oid faoliyatini aniqlash va baholash;

Eksperiment va diagnostika usullari – pedagogik ta’sir mexanizmlarining samaradorligini o‘lchash;

Taqqoslash va tahlil metodi – an’anaviy va inklyuziv ta’lim muhitida vatanparvarlik tarbiyasi natijalarini qiyoslash.

Tadqiqot jarayonida olingan ma’lumotlar inklyuziv ta’limda vatanparvarlik ruhini shakllantirish jarayonining nazariy va amaliy asoslarini aniqlashga, shuningdek, o‘qituvchilar faoliyatida qo‘llaniladigan metodik tavsiyalarni ishlab chiqishga xizmat qiladi.

MUHOKAMA

Inklyuziv ta’lim jarayonida o‘quvchilarda vatanparvarlik ruhini shakllantirish masalasi — zamonaviy pedagogikaning dolzarb yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, bu borada olib borilgan ilmiy izlanishlar natijalari shuni ko‘rsatadiki, o‘quvchilarning ijtimoiy faoliyatini vatanparvarlik qadriyatlari bilan uyg‘unlashtirish ularning shaxsiy rivojlanishida muhim o‘rin tutadi. Inklyuziv ta’lim sharoitida bu jarayon murakkab psixologik-pedagogik yondashuvni talab qiladi, chunki har bir o‘quvchining individual ehtiyojlari va imkoniyatlari turlicha bo‘ladi.

Tadqiqot davomida aniqlanganidek, inklyuziv ta’lim muhitida vatanparvarlik ruhini samarali shakllantirish uchun, avvalo, o‘quvchilar orasida o‘zaro hamkorlik, ijtimoiy faollik, bag‘rikenglik va o‘zaro hurmat muhitini yaratish zarur. Shu bilan birga, pedagoglarning ma’naviy-ma’rifiy saviyasi, kommunikativ kompetensiyasi hamda shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvdan samarali foydalanish qobiliyati bu jarayonning muvaffaqiyatini belgilovchi omillardan biri hisoblanadi.

Olingan natijalar shuni ko‘rsatadiki, vatanparvarlik tarbiyasi faqat nazariy tushuncha sifatida emas, balki o‘quvchilarning kundalik faoliyatiga, ularning muloqot madaniyati, o‘zini anglash, milliy ramzlar va tarixiy merosga bo‘lgan munosabatiga singdirilishi zarur. Inklyuziv ta’limda bu yondashuv har bir o‘quvchining “men ham jamiyat a’zosiman” degan ijobiy ijtimoiy identifikatsiyasini shakllantirishga xizmat qiladi.

Muhokama jarayonida shuningdek aniqlanishicha, ta’lim mazmunida milliy qadriyatlar, tarixiy shaxslar, ona yurtning tabiiy va madaniy merosini o‘rganishga oid darslik va mashg‘ulotlarni integratsiyalash ijobiy samara beradi. Bu, o‘z navbatida, o‘quvchilarda o‘z yurtiga nisbatan faxr, g‘urur va sadoqat tuyg‘ularini kuchaytiradi.

Inklyuziv ta’limning o‘ziga xos jihati shundaki, u nafaqat ta’limda tenglikni, balki har bir shaxsning jamiyat hayotida faol ishtirok etish imkoniyatini ham kafolatlaydi. Shu bois, vatanparvarlik tarbiyasini inklyuziv muhitda amalga oshirish — shaxsni ijtimoiylashtirishning, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni uyg‘unlashtirishning samarali vositasidir.

Shunday qilib, muhokama natijalari shuni ko‘rsatadiki, inklyuziv ta’lim sharoitida vatanparvarlik ruhini shakllantirish o‘qituvchi faoliyatining markazida turishi, o‘quv jarayonining mazmuni, metodlari va vositalarida uzviy aks etishi lozim. Bu yondashuv ijtimoiy jihatdan faol, ma’naviy barkamol va vataniga sadoqatli shaxsni tarbiyalashda muhim pedagogik omil sifatida namoyon bo‘ladi.

NATIJALAR

Tadqiqot jarayonida olib borilgan nazariy tahlillar, kuzatishlar, suhbatlar hamda eksperimental mashg‘ulotlar natijalari shuni ko‘rsatdiki, inklyuziv ta’lim sharoitida vatanparvarlik ruhini shakllantirish o‘quvchilarning ijtimoiy faolligi, o‘z-o‘zini anglash darajasi va fuqarolik mas’uliyatini rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi.

Birinchidan, o‘qituvchilar tomonidan o‘quv jarayonida milliy qadriyatlar, tarixiy meros va vatanparvarlik g‘oyalariga oid interfaol metodlar qo‘llanilganda, turli ehtiyojlarga ega o‘quvchilarda o‘z yurti, xalqi va tili bilan faxrlanish hissi kuchaygani kuzatildi. **Ikkinchidan**, darslarda guruhli ishlash, musobaqaviy o‘yinlar, loyiha asosidagi topshiriqlar hamda “Men Vatanim farzandiman” kabi mavzularda tashkil etilgan tarbiyaviy mashg‘ulotlar o‘quvchilarning hamkorlikda ishlash, o‘z fikrini erkin ifoda etish va jamoadagi ishtirokini oshirdi. Bu esa ularning ijtimoiy faolligini kuchaytirgan. **Uchinchidan**, o‘quvchilarning o‘zaro bag‘rikenglik, mehr-oqibat va yordamkorlik kabi axloqiy fazilatlari rivojlanib, ularning jamoaga tegishlilik hissi ortgani aniqlandi. Shu orqali inklyuziv muhitda sog‘lom psixologik-ijtimoiy iqlim shakllandi. **To‘rtinchidan**, o‘qituvchilarning vatanparvarlik tarbiyasiga oid metodik tayyorgarligi oshgani sayin, o‘quvchilarning milliy g‘urur, o‘z yurtining kelajagiga ishonch va fuqarolik burchini his etish darajasi sezilarli o‘sdi. **Beshinchidan**, ta’lim mazmuniga milliy ramzlar, tarixiy shaxslar, ona yurt manzaralari va xalq qahramonlariga oid materiallarni integratsiya qilish, o‘quvchilarda milliy o‘zlikni anglash va vatanparvarlik qadriyatlariga sodiqlikni kuchaytirgani isbotlandi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, inklyuziv ta’lim sharoitida vatanparvarlik tarbiyasini tizimli tashkil etish o‘quvchilarda ijtimoiy moslashuv, fuqarolik faolligi va shaxsiy mas’uliyatni rivojlantirishning samarali pedagogik vositasidir.

XULOSA

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, inklyuziv ta’lim sharoitida o‘quvchilarda vatanparvarlik ruhini shakllantirish — shaxsning ijtimoiy faolligi, ma’naviy barkamolligi va fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirishning muhim pedagogik omilidir. Inklyuziv ta’limning asosiy mohiyati – har bir o‘quvchini teng huquqli subyekt sifatida e’tirof etish va uning imkoniyatlaridan kelib chiqqan holda ma’naviy-axloqiy tarbiyani amalga oshirishdan iborat. Shu jihatdan, vatanparvarlik tarbiyasi bu jarayonda o‘quvchilarning o‘z yurtiga sadoqat, milliy qadriyatlarga hurmat, jamoada hamkorlikda ishlash, o‘zlikni anglash va jamiyatda faol ishtirok etish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Tahlillar shuni tasdiqlaydiki, inklyuziv ta’lim muhitida vatanparvarlik ruhini shakllantirish quyidagi shart-sharoitlar asosida samarali amalga oshiriladi:

- pedagoglarning shaxsga yo‘naltirilgan, insonparvarlik va milliy qadriyatlar asosidagi yondashuvni qo‘llashi;
- o‘quv jarayoniga vatanparvarlik mazmunidagi darslar, o‘yinlar, loyihalar va amaliy topshiriqlarni kiritish;
- o‘quvchilarda o‘zaro bag‘rikenglik, hurmat va jamoaviy hamkorlik muhitini yaratish;
- milliy meros, tarixiy shaxslar va davlat ramzlarini o‘rganishga oid pedagogik faoliyatni tizimli yo‘lga qo‘yish.

Shuningdek, tadqiqot davomida aniqlanishicha, vatanparvarlik ruhida tarbiyalangan o‘quvchilar o‘z yurtiga nisbatan faxr va sadoqat hissiga ega bo‘lishi bilan birga, ijtimoiy hayotda faol fuqarolik pozitsiyasini egallashga intiladilar. Shu bois, inklyuziv ta’limda vatanparvarlik tarbiyasini tashkil etish nafaqat ta’lim jarayonining tarkibiy qismi, balki milliy g‘oya va

ma’naviyatni amaliy hayotga tadbiq etuvchi muhim ijtimoiy-pedagogik mexanizm sifatida e’tirof etilishi lozim.

Umuman olganda, mazkur tadqiqot natijalari shuni tasdiqlaydiki, inklyuziv ta’lim sharoitida vatanparvarlik ruhini shakllantirish yosh avlodni ma’naviy yetuk, ijtimoiy mas’ul, milliy o‘zlikni anglagan, Vatan manfaatiga sodiq shaxs sifatida voyaga yetkazishning eng samarali yo‘llaridan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent: Adolat, 2020.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Yangi O‘zbekiston – maktabdan boshlanadi” tamoyili asosida ta’lim tizimini rivojlantirish konsepsiyasi to‘g‘risidagi farmoni. – Toshkent, 2021.
3. Nogironligi bo‘lgan shaxslarning huquqlari to‘g‘risida”gi Qonun. – Toshkent: Adolat, 2021.
4. Avliyoqulov, A. Inklyuziv ta’limda pedagogik yondashuvlar: nazariya va amaliyot. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
5. Saidahmedova, N. Inklyuziv ta’lim muhitida o‘quvchilarning ijtimoiy moslashuvini rivojlantirish metodikasi. // *Pedagogika va psixologiya jurnali*, 2022, №4, 45–51-betlar.
6. Rahmatova, M. Inklyuziv ta’lim tizimini takomillashtirishda pedagogik innovatsiyalar. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2020.
7. Qodirov, A. Vatanparvarlik tarbiyasining ma’naviy-axloqiy asoslari. – Toshkent: Ma’naviyat, 2018.
8. Abdullayeva, F. Milliy qadriyatlar asosida yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash. // *Ta’lim va tarbiya* jurnali, 2021, №2, 38–43-betlar.
9. Sharipov, O. Shaxsni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning pedagogik asoslari. – Farg‘ona: FDU nashriyoti, 2022.
10. UNESCO. *Inclusion and Education: All Means All.* – Paris: UNESCO Publishing, 2020.
11. UNICEF. *Inclusive Education for Every Child.* – New York: UNICEF Reports, 2021.
12. Hasanov, M. Pedagogik jarayonda milliy g‘oya va vatanparvarlik tarbiyasining integratsiyasi. // *O‘zbekiston pedagogik axborotnomasi*, 2023, №1, 15–20-betlar.
13. Tursunova, G. Inklyuziv ta’limda ijtimoiy faollik va hamkorlikni rivojlantirish yo‘llari. – Toshkent: TDPU, 2022.